

Atmosfera Ifloslanishining Iqtisodiy Oqibatlari Va Kamaytirish Yo‘llari

Sarvinoz Rustamova

Qarshi davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti, 2-kurs

Annotatsiya: Ushbu maqolada atmosfera ifloslanishining asosiy sabablari, uning iqtisodiyotga ta’siri hamda sog‘liqni saqlash, ishlab chiqarish samaradorligi va turizm sohaslariga yetkazadigan zararlari tahlil qilinadi. Shuningdek, O‘zbekistonda va jahon miqyosida atmosferani muhofaza qilishga qaratilgan siyosiy, iqtisodiy va innovatsion choralar o‘rganiladi. Maqola yakunida atmosfera ifloslanishini kamaytirish bo‘yicha samarali yechimlar taklif etiladi.

Keywords: atmosfera ifloslanishi, yashil iqtisodiyot, ekologik xavfsizlik, innovatsion texnologiyalar, iqtisodiy oqibatlar, barqaror rivojlanish.

Kirish. Atmosfera ifloslanishi bugungi kunda nafaqat ekologik, balki iqtisodiy xavfsizlik muammosiga ham aylanib bormoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, havoning ifloslanishi natijasida har yili millionlab insonlar turli kasalliklarga chalinmoqda va ishlab chiqarish samaradorligi keskin kamaymoqda. Ifloslangan havo tibbiy xarajatlarning ortishiga, mehnat unumdorligining pasayishiga, turizm salohiyatining cheklanishiga ham sabab bo‘ladi.

O‘zbekistonda ham urbanizatsiya jarayonlari, transport vositalarining ko‘pligi va sanoat chiqindilari atmosfera sifatiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois mamlakatimizda ekologik muvozanatni tiklash, yashil energiya manbalariga o‘tish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali ifloslanish darajasini kamaytirish dolzarb masalalardan biridir.

Atmosfera ifloslanishining sabablari. Atmosfera ifloslanishi asosan sanoat korxonalaridan chiqadigan zararli gazlar, transport vositalari tutuni, energetika sohasida ko‘mir va gaz kabi yoqilg‘ilardan foydalanish, shuningdek, qishloq xo‘jaligida kimyoviy o‘g‘it va pestitsidlarning haddan tashqari qo‘llanilishi natijasida yuzaga keladi.

- Sanoat korxonalarini chiqindilari natijasida azot oksidi, oltingugurt dioksidi va uglerod gazi havoga chiqariladi.
- Transport vositalari havodagi karbon monoksid (CO) va boshqa zararli moddalarning asosiy manbaidir. Masalan, Toshkent shahrida atmosferaga chiqarilayotgan ifloslanishning 60 foizdan ortig‘i transport hissasiga to‘g‘ri keladi.
- Qishloq xo‘jaligida ishlatilayotgan pestitsidlar va o‘g‘itlar atmosferaga zararli moddalar tarqalishiga sabab bo‘ladi.

Bu jarayonlar nafaqat ekologiyaga, balki iqtisodiyotga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Atmosfera ifloslanishining iqtisodiy oqibatlari. Atmosfera ifloslanishi iqtisodiyotning turli sohaslarida salbiy oqibatlarga olib keladi:

- Sog‘liqni saqlash xarajatlarning ortishi: Havodagi zararli moddalar tufayli aholi orasida astma, yurak-qon tomir va nafas yo‘llari kasalliklari ko‘paymoqda. Bu esa davlat byudjetidan sog‘liqni saqlash xarajatlarini oshiradi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, havoning ifloslanishi tufayli dunyo iqtisodiyoti yiliga YaIMning 2–3 foizini yo‘qotadi.

- Mehnat unumdorligining pasayishi: Kasallik tufayli ishlab chiqarishda ishtirok eta olmayotgan mehnatkashlar soni ko‘payadi, natijada iqtisodiy samaradorlik pasayadi.
- Qishloq xo‘jaligiga ta‘siri: Atmosferadagi zararli gazlar ekinlarning hosildorligini kamaytiradi, tuproq unumdorligini pasaytiradi. Bu oziq-ovqat xavfsizligiga xavf tug‘diradi.
- Turizm sohasiga ta‘siri: Havo iflosligi yuqori bo‘lgan shaharlarda turizm oqimi kamayadi. Bu esa valyuta tushumlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, Xitoyning ayrim yirik shaharlari “smog” tufayli turizmga yo‘qotishlarga uchraydi.

Atmosfera ifloslanishini kamaytirish yo‘llari. Ifloslanishni kamaytirish uchun quyidagi iqtisodiy va texnologik choralar qo‘llanishi mumkin:

- Yashil energetika: Quyosh, shamol va bioenergiya manbalarini keng joriy etish orqali chiqindilarni kamaytirish mumkin.
- Ekologik soliqlar va rag‘batlar: Atmosferaga ko‘p miqdorda zararli gaz chiqarayotgan korxonalariga soliqlar joriy etish, “yashil texnologiya”dan foydalanuvchilarga imtiyozlar berish.
- Jamoat transportini rivojlantirish: Elektr avtobuslar, metro va tramvay kabi ekologik toza transportni rivojlantirish orqali avtomobil chiqindilarini kamaytirish.
- Qayta ishlash sanoatini kengaytirish: Plastmassa va boshqa chiqindilarni qayta ishlash orqali ularning atmosferaga salbiy ta‘sirini kamaytirish.
- Xalqaro hamkorlik: O‘zbekiston Parij kelishuvi doirasida issiqxona gazlarini kamaytirish majburiyatini olgan. Bu xalqaro investitsiyalarni jalb qilish imkonini ham beradi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda atmosfera ifloslanishini kamaytirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- “Yashil energiya” dasturlari doirasida quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilmoqda (Masdar va ACWA Power loyihalari).
- 2023–2030-yillarga mo‘ljallangan Milliy “Yashil iqtisodiyot” strategiyasi qabul qilingan bo‘lib, unda energiya samaradorligini oshirish va ekologik xavfsizlikni ta‘minlash vazifalari belgilangan.
- Transport tizimini modernizatsiya qilish maqsadida gaz-benzindan foydalanish qisqartirilib, elektromobillar importiga soliq imtiyozlari berilmoqda.
- Ekologik nazoratni kuchaytirish uchun “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonun (2021) asosida korxonalarining chiqindi standartlari qayta ko‘rib chiqilmoqda.

Atmosfera ifloslanishi nafaqat ekologik muammolarni, balki iqtisodiy yo‘qotishlarni ham keltirib chiqaradi. Ifloslangan havo sog‘liqni saqlash xarajatlarining ortishiga, mehnat unumdorligining pasayishiga, qishloq xo‘jaligi hosildorligining kamayishiga va turizm daromadlarining qisqarishiga olib kelmoqda. Shu bois atmosferani muhofaza qilish davlat siyosati darajasida eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston sharoitida bu muammoni hal qilish uchun:

- a) yashil energetika loyihalarini kengaytirish,
- b) ekologik soliqlar va rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish,
- c) jamoat transportini modernizatsiya qilish,
- d) xalqaro ekologik bitimlar doirasida hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Barqaror rivojlanishning asosiy sharti — iqtisodiy o‘sishni ekologik xavfsizlik bilan uyg‘unlashtirishdir. Atmosfera ifloslanishini kamaytirish bo‘yicha samarali chora-tadbirlar nafaqat atrof-muhitni asraydi, balki mamlakat iqtisodiyoti raqobatbardoshligini ham oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023-yil 31-maydagi “Yashil iqtisodiyot”ga o‘tish strategiyasini amalga oshirish to‘g‘risidagi qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risida” (2021).
3. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO). *Air pollution and health.* – Geneva, 2022.
4. Jahon banki. *The Cost of Air Pollution: Strengthening the Economic Case for Action.* – Washington, 2020.
5. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). *Green Growth Indicators.*– Paris, 2021.
6. Karimov M. “Ekologik muammolar va iqtisodiy islohotlar” // *Iqtisodiyot va ta’lim jurnali*, 2022.
7. UNDP Uzbekistan. *Sustainable Development and Green Economy Reports.* – Tashkent, 2023.